

Mapa A. E. Fritscha z r. 1766 a staré hrádze na potoku Lakšár

doc. Ing. Peter Pišút, PhD.

RNDr. Eva Uherčíková, CSc.

Prírodovedecká fakulta
Univerzita Komenského,
Bratislava

Slovenské národné múzeum
Prírodovedné múzeum
Bratislava

Historické mapy, 21.11.2025, GÚDŠ, BA

Accommodationem et Erectionem Curulorum.
Metallum secundum Deliberationem Duxum
Arbitrorum vel Deputatorum. A 1766 peractam
demonstrant.

SEPTENTRIO

Ocellipennis

MERIDIES

1800
S. H. E. M.
E.

[illegible]

conspicuous.

100

ntio Duchum

Curdulops Will. A. *quercus* tinctoria

La Scuola di Scienze Territorie. Niccolò
vicino al Museo di Scienze Territorie.

sz. collina Monti Vrb. Coll. B. signat.

...per Dns. Ambrosio ceruam
...per Dns. Ambrosio ceruam

Accraia *colony* *1811*

Erainale i 3^{es} et Sylvain Dubam
 i 2^{es} au lieu de 1er au lieu de 1er

in Lakshmi abhaya... lakshmi purnima

ext. 2) omnium effluvia accedunt

Arbitrarium salina rubra alt.

nos priores sub Lot Henricus et
 filiales antiqui inter Germanos
 Moscovite tunc.

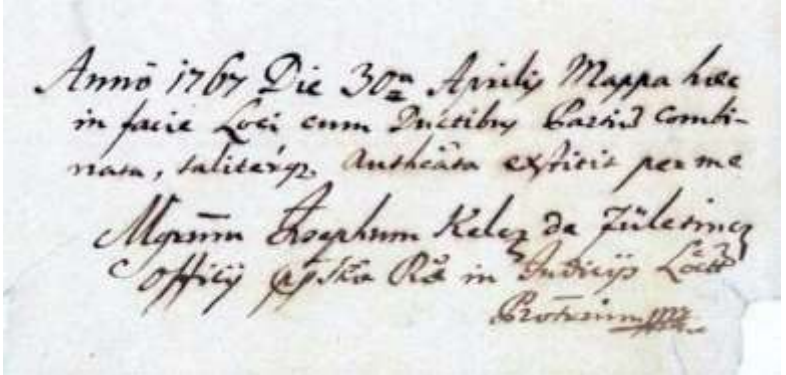
Anno 1769 Die 3ta Aprilis Magga hac
in pace fuit cum Sociis Casati Comiti-
num, Intelligit, Austriam exire per me
Magnum Bonum Kilez de Pultine
et Officij p^{ri}mo R^e in p^{ri}mo R^e

How many different kinds of things are there?

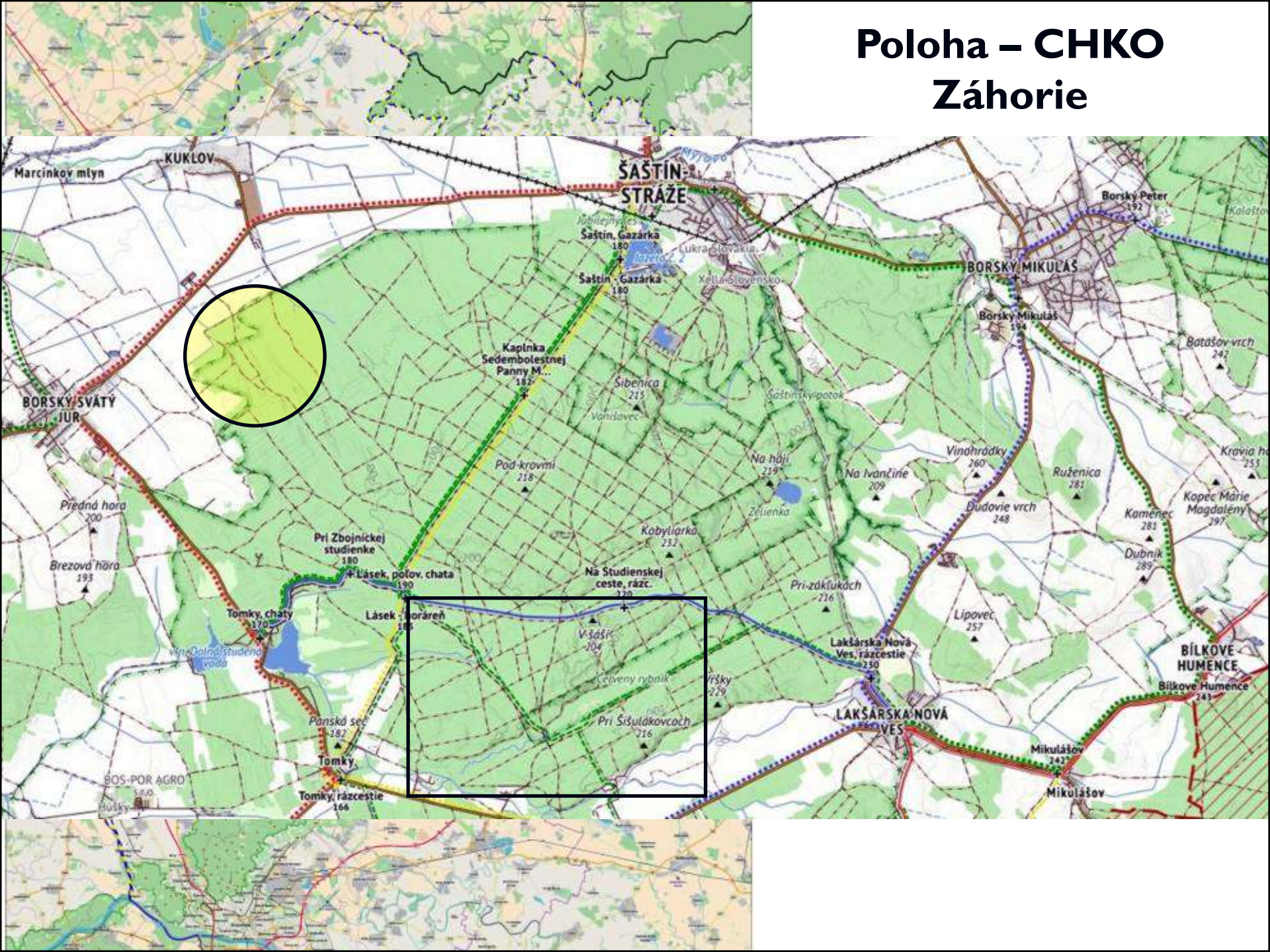
Motivácia, charakteristika

- sporné územia na pomedzí chotárov LNV a Sv. Jura (Borský Sv. Jur)
- mapovanie terén + pochôdzka arbitri: **1766**
- Autor: **Andrej Erik Frics**
- autenticita a presnosť overené in situ **30. IV. – 4. V. 1767**
- Jozef Kelcz z Fületiniec, kráľovský radca
- mierka: parížske hexapedy
- MNA, Budapešť, S_107-No. 33/1
- 74 x 52 cm
- Jazyk: latinský
- rukopisná, farba, na papieri
- podrobná legenda

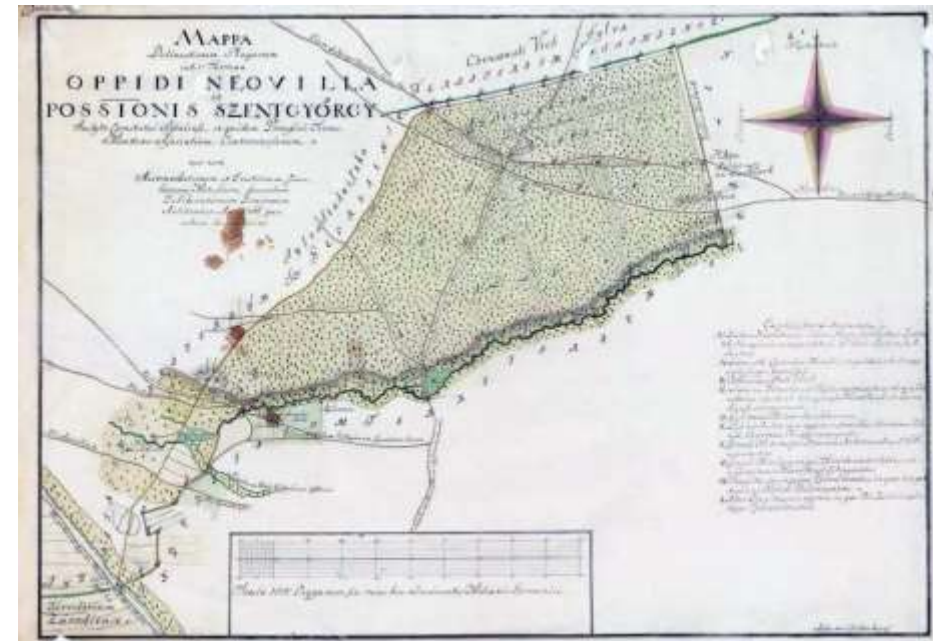

Anno 1767 Die 30^a Aprilis Mappa haec
in facie Locis cum Inscriptis Locis combi-
nata, salutaris. Authenticam exhibere per me
Magnum Johannem Kelcz de Fületiniec
Officij Regiae R^e in Indiviso Locis
Prototipum

Poloha – CHKO Záhorie

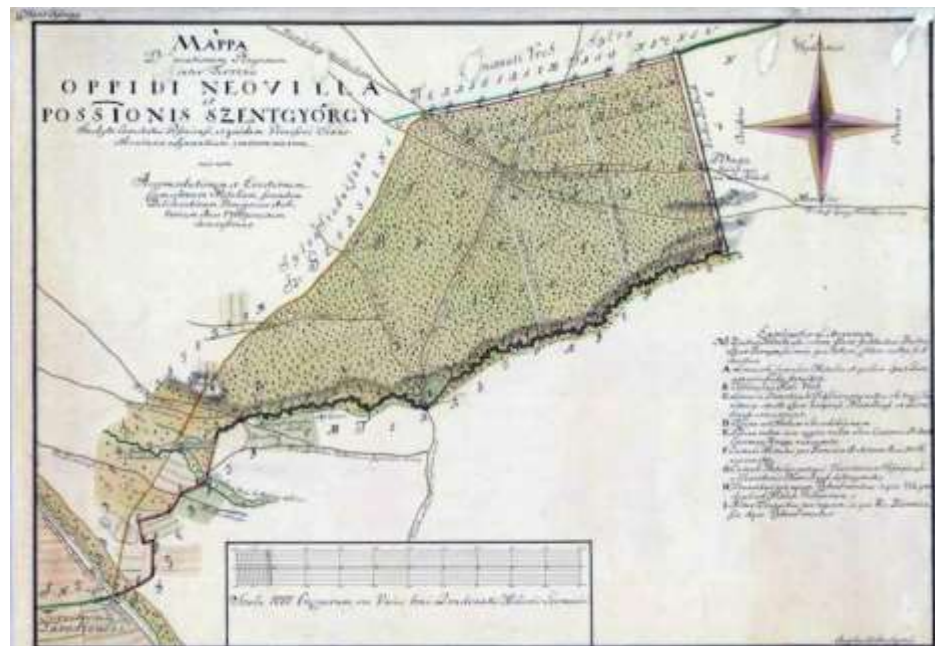

Verzie - kópie:

S_96_No.2

S_I07_No.33/2

S_I07_No.33/3

Jozef Torkoš

MAPPA
seu
 Delineatio Plagarum
 Infer Terrenā
 NEOVILLENSE
et
 SZ: GYÖRGYENSE
controversarum

*Ambo vero Inchy. Cottui Posoniensi, et quidem
 Processui trans Montano adjacentium:*

*nec non
 Accomodationem et Erectionem Cumulorum
 Metalium secundum Deliberationem Dñorum
 Arbitrorum vel Deputatorum Ao 1768 peractam
 demonstrant.*

OCCIDENS

SEPTENTRIO

OCCIDENS

MERIDIES

SZ

GYÖRGYENSE

Hanc Mappam delineavit A. as Ericus Fries

Pracovný postup – metódy:

- printscreen + kompilácia dig. mapy v lepšom rozlíšení
- georeferencovanie ArcMap (ZM, ORTO)
- DTM
- botanický výskum (floristika + fytocenologické zápisy)
- pedologický výskum + sedimentológia
- datovanie (geovedné metódy; VO 2025)

- BC práca (L. Skladaná): *Výskum starých hatí na potoku Lakšár*

Toponýmia

- *sylva Bornik*
- *Sylva Bornik supra Vallem Laksár, Slavonice Bornik nad Laksar vocata*
- *Sylva Krasznati Vrch*
- *Sylva Dubnik seu Dubna*
- *Császko Vrch*
- *Holi Vrch*
- *Na Lachlach*
- *Sylva Dluha Mlaka*
- *Füglas*
- *Gergaß*
- *Uzbrod*

Toponýmia

- *Sylva Krasznati Vrch: Chrastnatý vrch*
(pôvodne *chrast'* „trávnaté porasty s roztrúsenými krovinami“); cf. maď. *páholý*
- *Na Lachlach: Na Lósach* (*lós* – z nem. *Luss*, *Liess*)
- *Uzbrod*: skomolenina spojenia „*U Zbrodku*“;
zbrodek = záh. „brod“

Reálie:

- potoky
- *rivulus Laksar* – potok Lakšár
- rybníky (*piscina*)
- brod (*Uzbrod*)
- mlyny (*mola*) – Valla, Šišolák, Šturdík
- lesy (*sylva*)
- kroviny (*Dumeta penes rivulum Laksár*)
- polia, role (*agri*)
- opustené polia (*desolati agri*)
- *Alvearium* – včelín
- cesty (*via, via publica*), lesné cesty (chodníky – *semita*)
- **h r á d z e (h a t e)**

Lakšársky potok

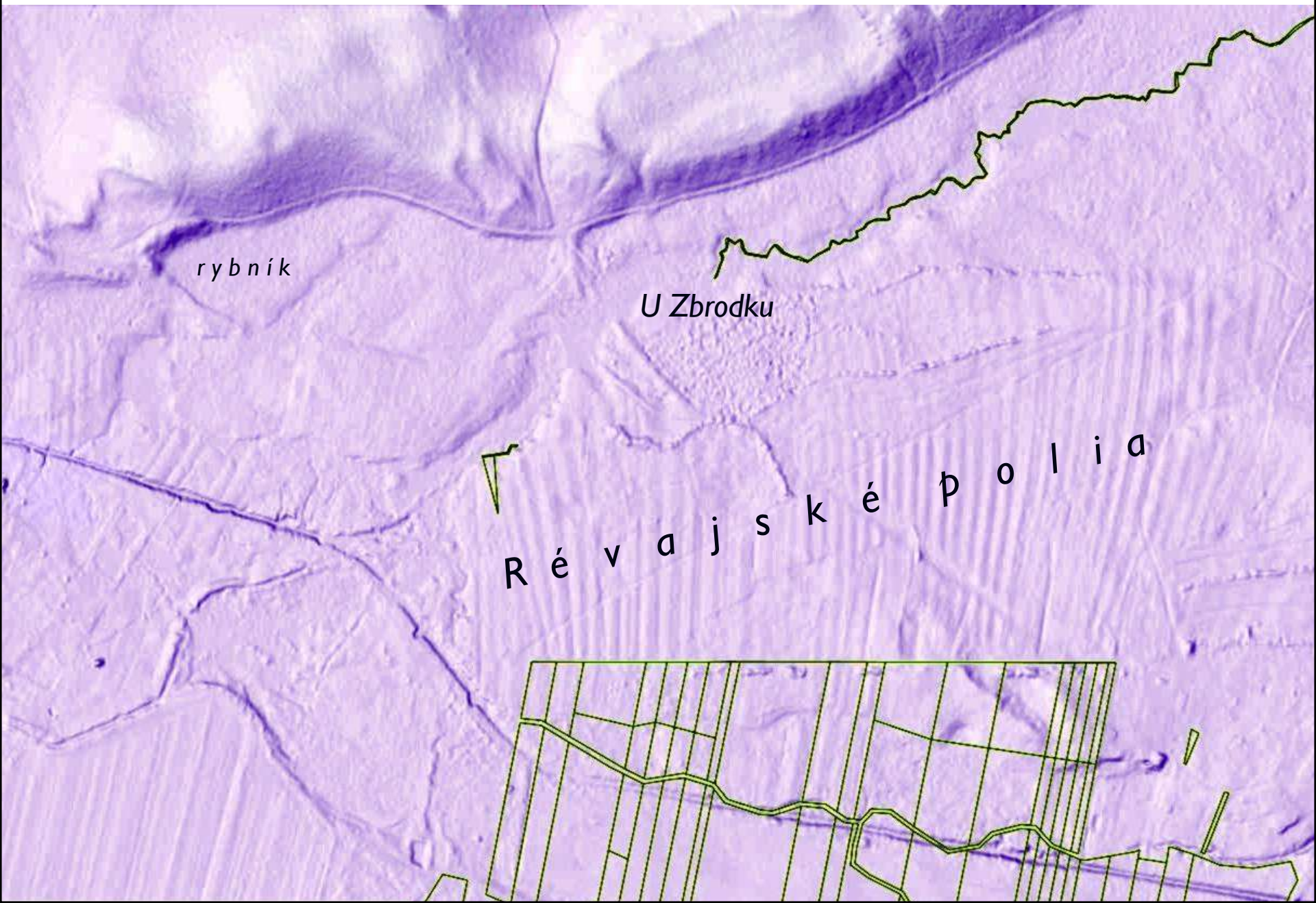
„Agri Neovillenses partim desolati U Lachlach“

Agri Neovillenses partim desolati U Lachlach

Agri Neovillenses Révaiski role nuncupati

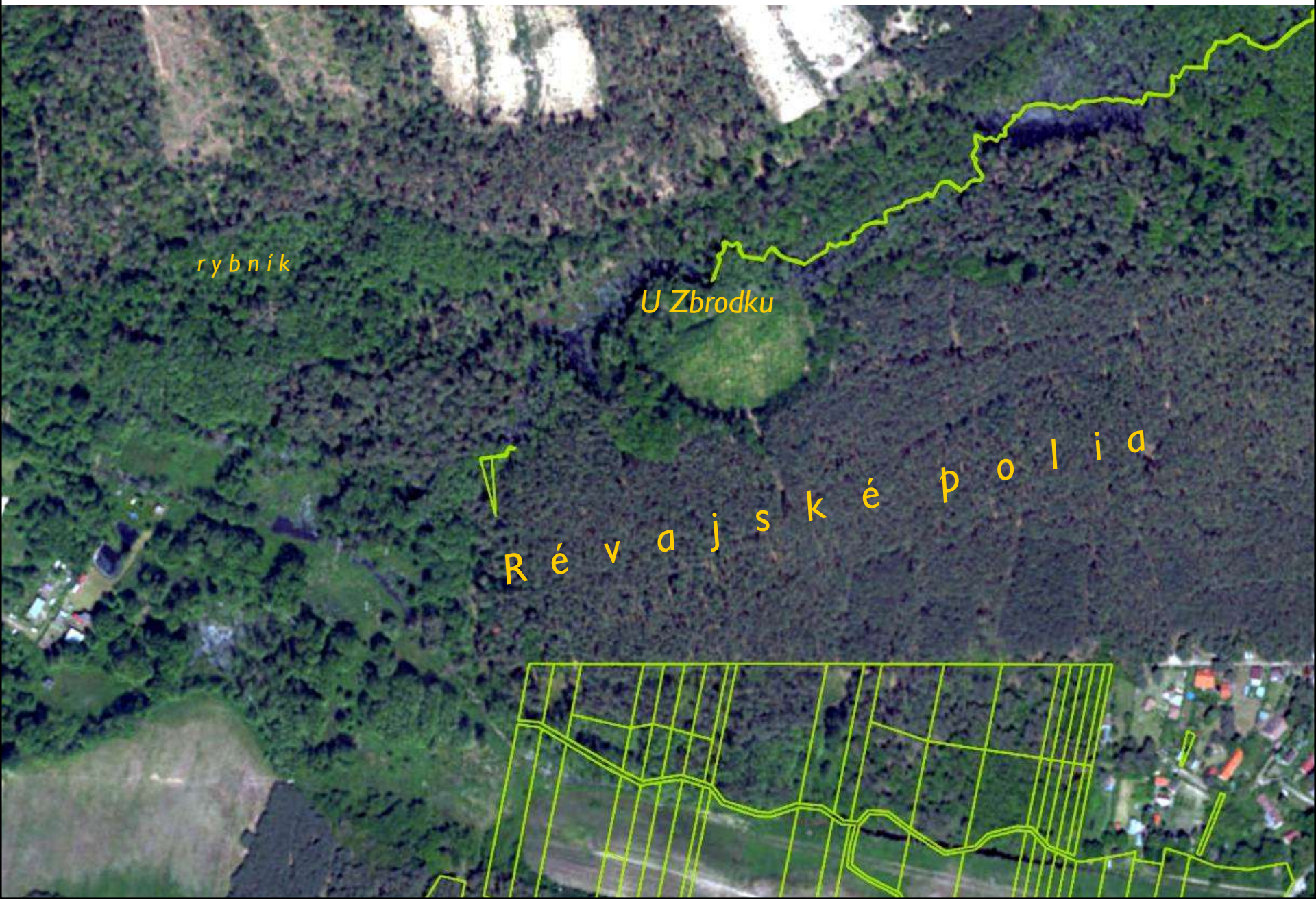

rybník

U Zbrodku

R é v a j s k é p o l i a

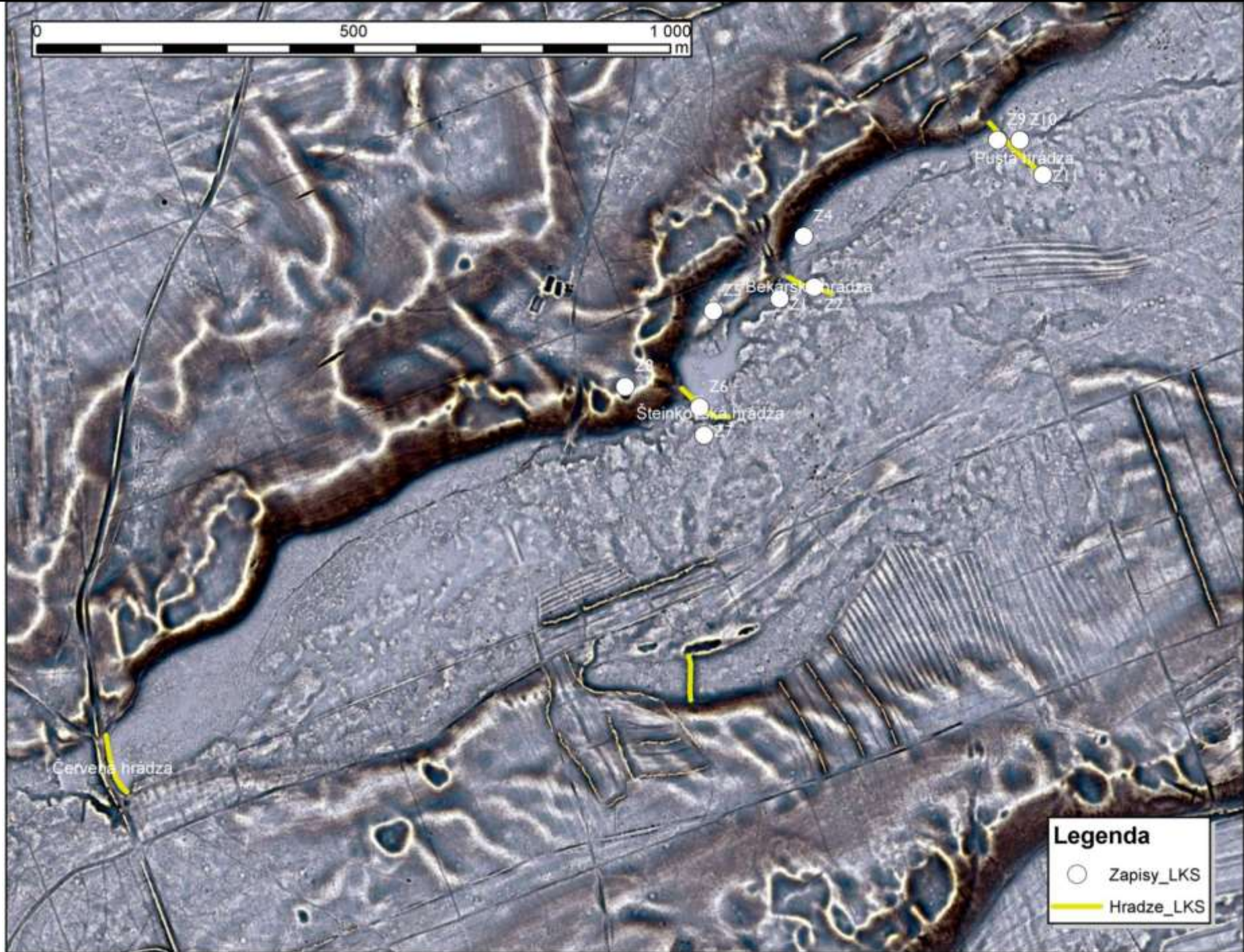
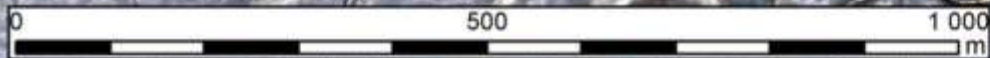
Agri Neovillenses Révaiski ... nuncupati

Hrádze

- Červená hrádza (a rybník)
- Steinkovzka Hraza – Štajnkovská
- Bekarzka Hraza – Bekárska (Pekárska?)
- Puzta Hraza – Pustá hrádza

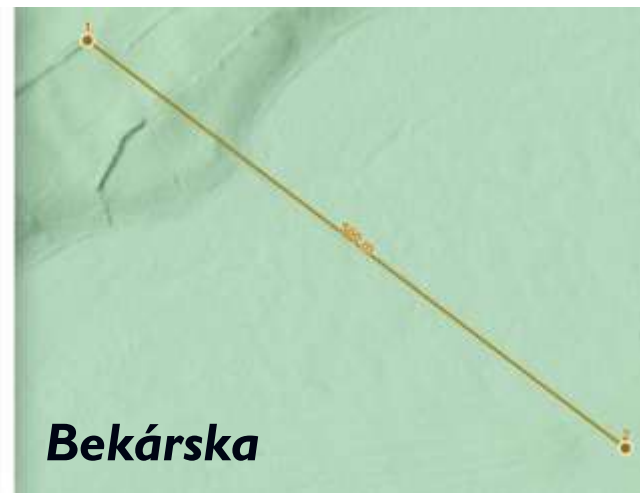
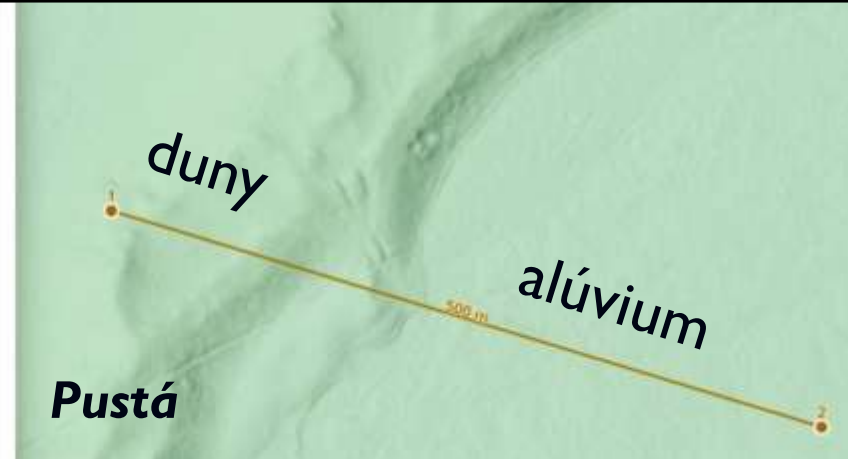

Legenda

- Zapisy_LKS
- Hradze_LKS

Profily

I. Červený rybník

Červený rybník

- *„Máme esšče ties aj Ribnik obecng, kteri se menuge Czerweni Ribnik, pred sest alebo sedem Roku kupeni za dwesto Zlatich, alle ssak zádni chosen sme esšče neuziwali zneho, neš vačeg sskodi, lebo druzi lude nam Prekopaly, gak aj tento Rok tak udelaly, ato sice z pricini teg sme enom kupili, aby statok nass w lete na napageny Wody mel.*
- (Tereziánsky urbár, 1767)

Červený rybník

- cestná hrádza cez alúvium Lakšáru vzdula vodu → rybník
- „Červená“ hrádza
- vznik medzi 1736 – 1760
- po založení kartúňky v Šaštíne?
- cestnú hrádzu dali nasypať stolica / panstvo?
- rybník odkúpila LNV okolo r. 1760 za 200 zlatých
- hlavný účel: napájanie dobytku v letnom období
- lesná železnica – úzkokoľajka (1919 – 1947)

1737 - 1848

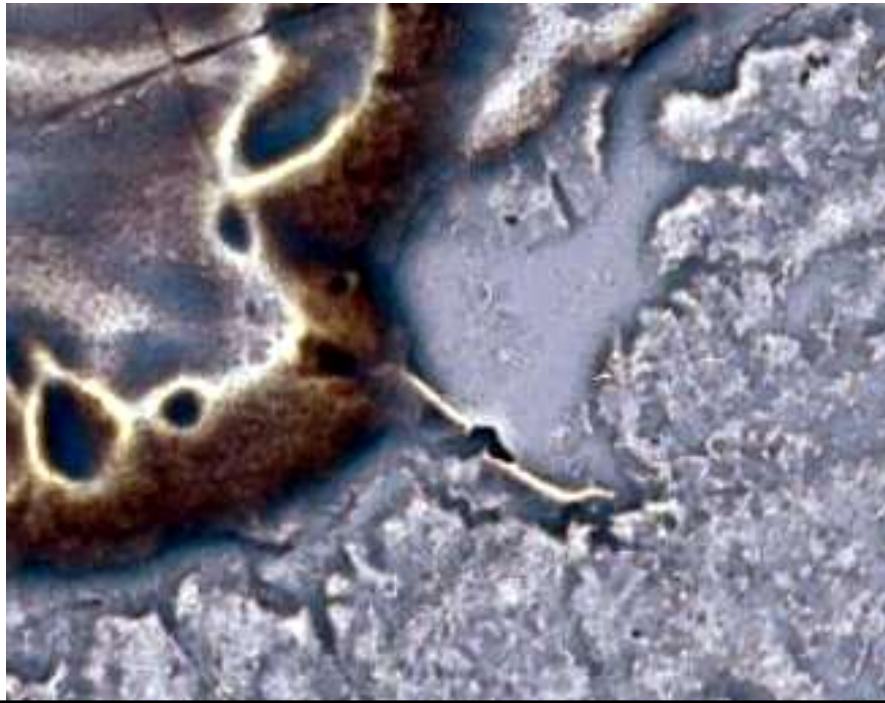

František Lotrinský

2. Štajnkovská hrádza

- najzachovalejšia; 102 m
- hlavné stavidlo + bočný výpust?
- revitalizácia bobrom pred r. 2017
- 0.6 ha (2024) – otvorená plocha + plytké jazero
- už len ojedinelé sucháre jelší

3. **Bekárska (Pekárska?) hrádza**

- „stredná“; dĺžka 67 m; staršia ako 2.
- revitalizácia bobrami pred r. 2022
- aktívny bobrí rybník
- prebieha odumieranie jelší (*Alnus glutinosa*)
- stojace sucháre stále prítomné
- cestné úvozy
- 0,2 ha (2024)

10/2017

14.9.2017

B

Š

Image © 2025 Maxar Technologies

Google

28.2.2019

B

š

Image © 2025 Maxar Technologies

Google

9/2019

24. 9. 2019

B

Š

Image © 2025 CNES / Airbus

Google

1985

Datum snímky: 9/24/2019 48°35'02.32" S 17°08'29.03" V výš. 0 m výška pohledu

8/2024

26. 8. 2024

B

Š

Image © 2025 Airbus

Googl

1985

Datum snímky: 8/26/2024 48°35'02.01" S 17°08'24.75" V - výš. 0 m - výška pohledu

Carex acutiformis

Carex pseudocyperus

Carex elata

Juncus effusus

Rhynchospora alba (CR/§)

Ostroplod biely

4. *Pustá hrádza*

- podľa názvu najstaršia?
- stredný úsek rozplavený
- Zachovaná dĺžka: 78 m

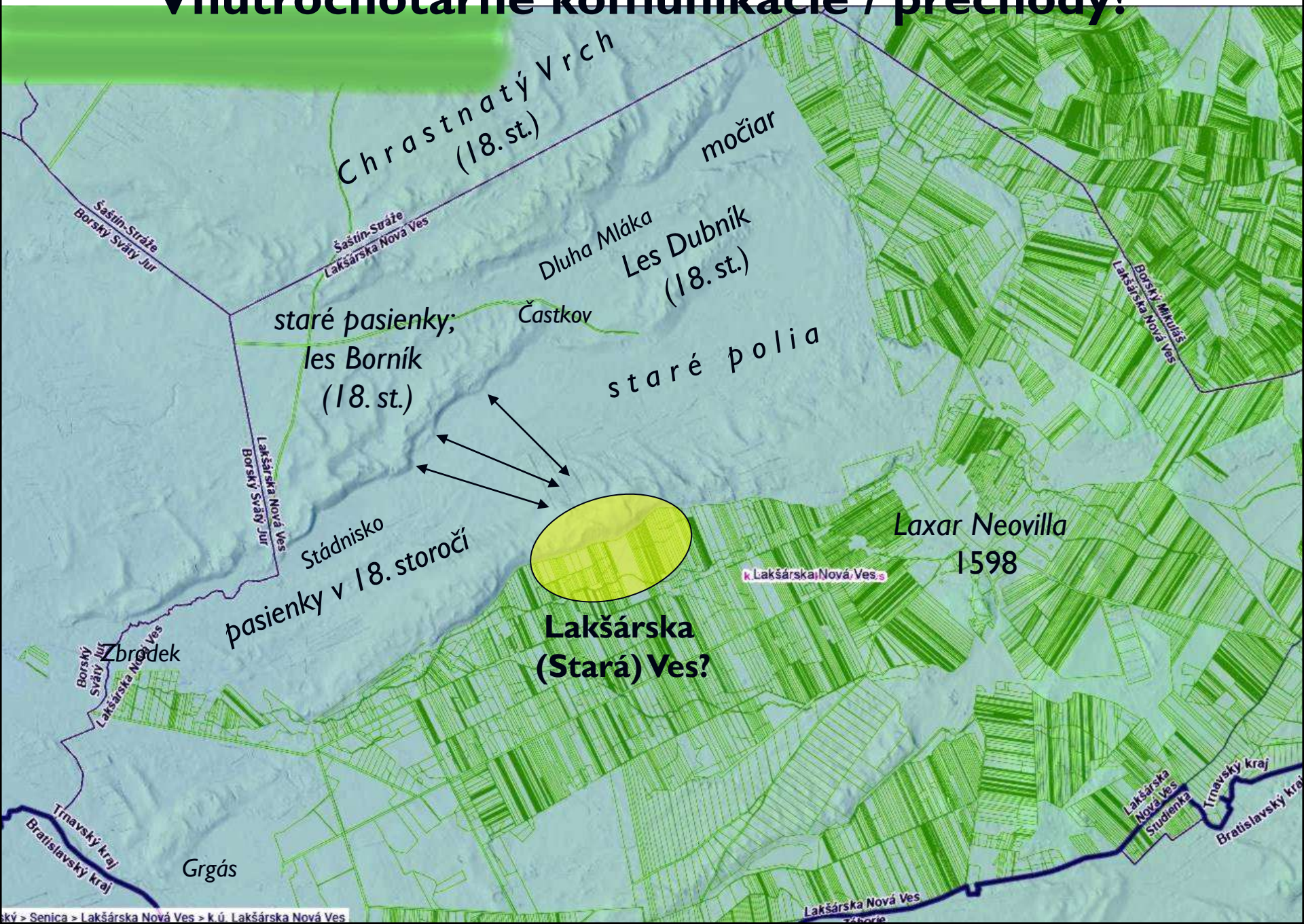

Tereziánsky urbár (1767):

Prešetrovalo sa toto: či majú nejakú opodstatnenú sťažnosť, či už proti panstvu, alebo dokonca proti jeho úradníkom? Odpovedali, že nemajú nič iné, len to, že

1. **najlepšie pastviny** pre ich stáda dobytká, a to **od Červeného rybníka** až po **Zbrodek, Bahno a Dubník** až sem, **odobraté im pod coborovskou držbou, sú teraz tiež zakázané**, a preto majú pastviny veľmi obmedzené a ani panstvo z nich nemá žiadny zisk, ale sú čisto prospešné pre poľovníka, ktorý sa stará o kosenie týchto polí.
2. pretože určitý kus pažite u **Červeného rybníka**, pomenovaný **Stanovisko**, im bol rovnako odobratý pod coborovskou držbou a pripísaný poľovníkovi a ním premenený na ornú pôdu, v ktorej, samozrejme, kedysi mali **južnú stanicu pre napájanie ich dobytká**, ktorá bola špeciálne pripravená až pre dvesto kusov dobytká, panstvo nechce obnoviť.
3. Keďže obec požaduje každý rok tri svoje vlastné spoločné..., a preto si obec sotva môže dovoliť získať pastierov pre svoje stáda.
4. Nakoniec, že panskí úradníci dávajú vyrubovať stromy, ktoré podľa dispozície a nariadenia slávnej stolice tu a tam vysadili. Keď sme si tieto veci vypočuli, vyrazili sme potom von (do terénu), vrátili sa a prezreli si ich na vlastné oči a s úradníkmi panstva...

Vnútrochotárne komunikácie / prechody?

chrast', mad'. páholy

VVP Sahara, Záhorie

Deliblato Sands, Srbsko

Súvislosť s hradiskom/hradom Šaštín?

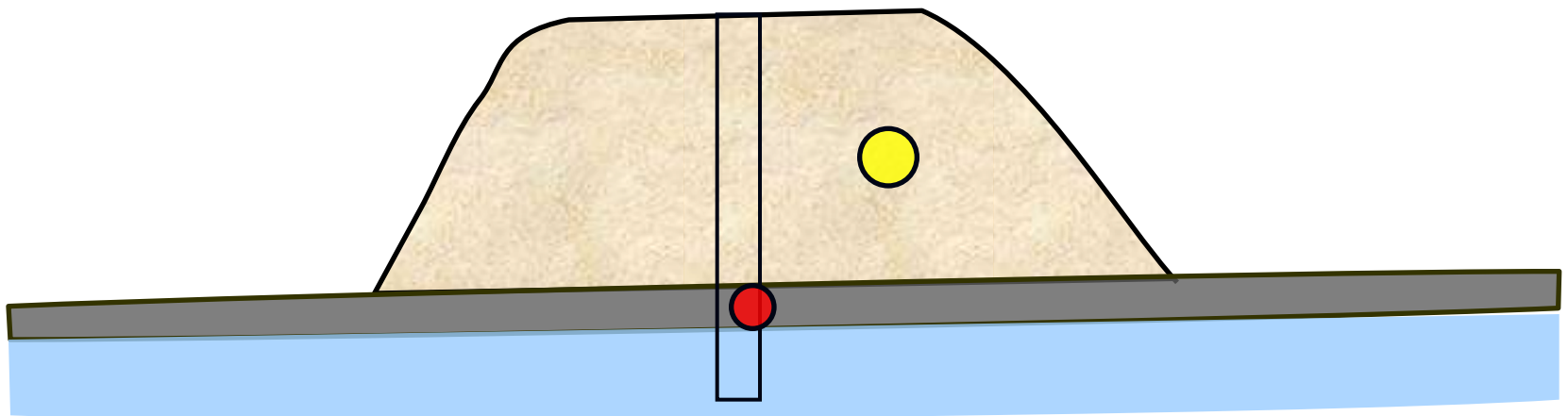
- poloha neznáma
- Šaštínsky archidiakonát (1210)
- V. Sedlák: pri LNV, Bílkových Humencoch
- názvy *Valy*, *Bahno*...
- **Lak Sár** – sídlisko pri močiari?
- Refugiálne hradisko?

Chloumek u Mladé Boleslavi

Ako určiť vek?

- geovedné metódy / environmentálna archeol.
- opticky stimulovaná luminiscencia ●
- rádiouhlík (AMS ^{14}C) ●

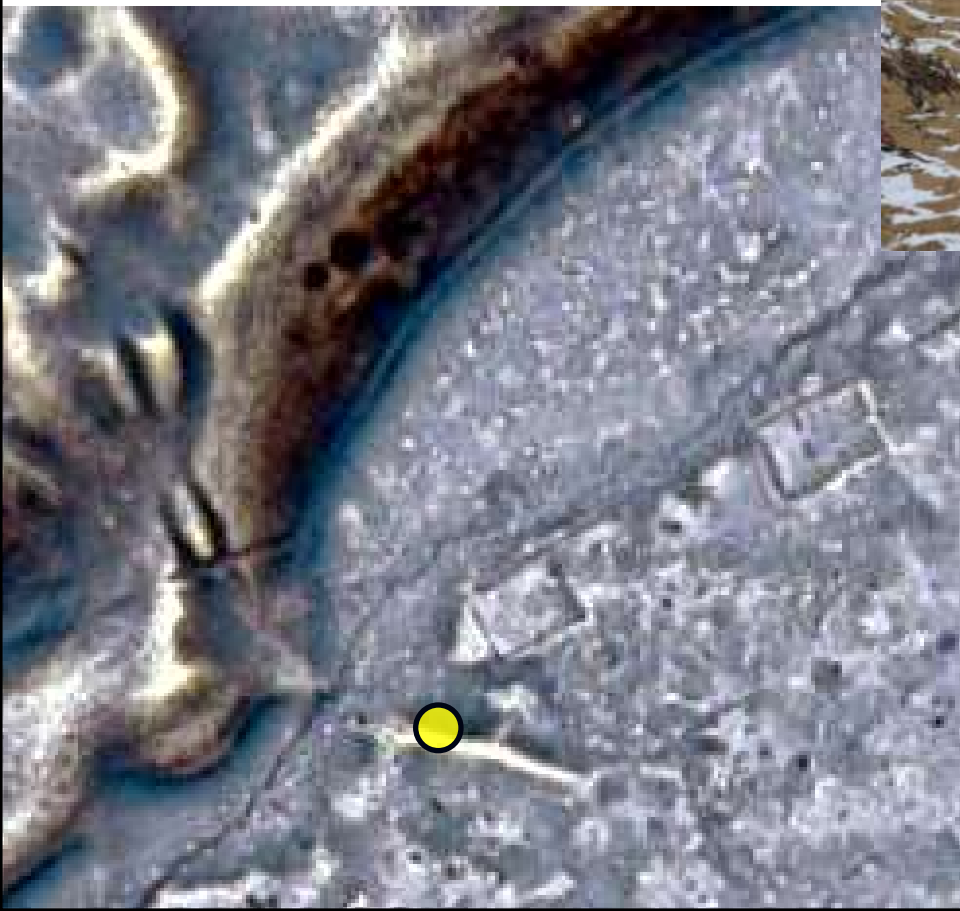
I. Štajnkovská hrádza

Kambizem glejová

2. Bekárska hrádza

■ OSL

2. Bekárska hrádza

3. Pustá hrádza

Isotoptech Zrt., Debrecín

Sinapis arvensis

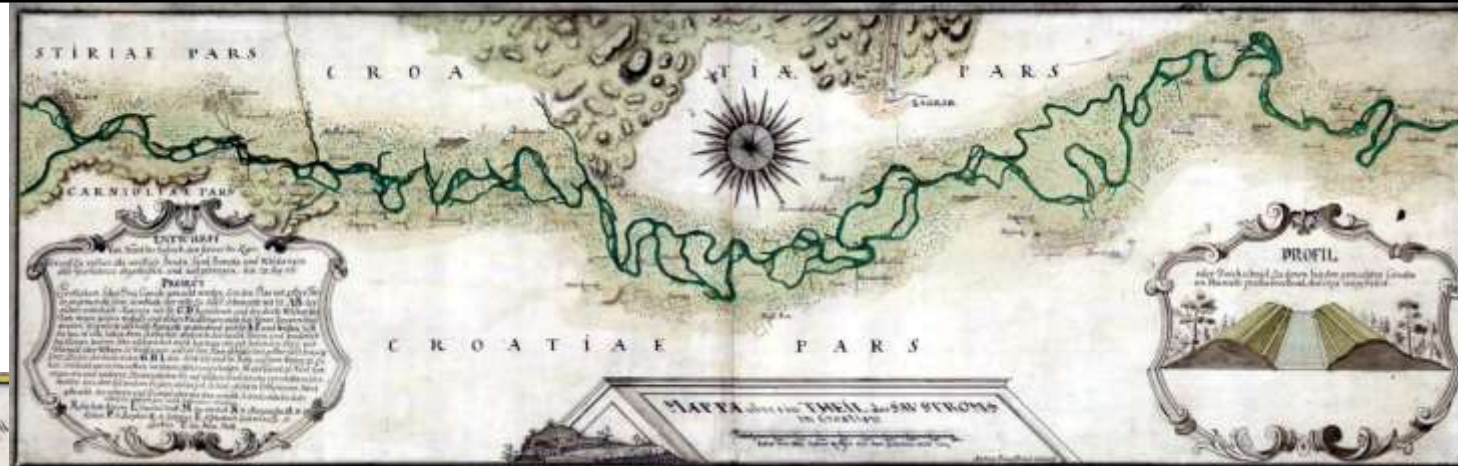
Zistenia – ochrana prírody

- **NPR Červený rybník:** už v r. 1767
- umelý vznik, vzdutie po prehradení údolia hrádzou
- ± najmladšia; po r. 1736
- intenzívne ovplyvnenie územia rezervácie pastvou v minulosti
- Staré hrádze: stanovištia bobrov (*Castor fiber*) po r. 2015
- **NPR Zelienka:** *Dlhá Mláka*, resp. *Bahno*
- taktiež pastva (18. stor.)

A. E. F r i t s c h (1715 – 1778)

- Žiak S. Mikovíniho
- mestský zememerač BA
- AMB: 19 máp / plánov (Purgina, 1958) + ďalšie inde
- mapy stolíc (TN, Uh)
- projektoval najstaršiu Petržalskú hrádzu
- „Ikonické“ dielo: ***Mapa bratislavských nív*** (1753)
- pracovne vyťažený: Bodíky, Moravský Sv. Ján, LNV..
- detailné zachytenie celého katastra mesta
- Pamäť mesta: ø pamiatka na túto osobnosť!!!

- mapa časti Sávy v Chorvátsku (ako 20 r.)

Mlynské nivy a Malá mestská niva, 1767 (AMB)

Mapa Petržalky (Engerau)

SNA, 1751

Mappa Geographica Territorii Posoniensis... (1753)

**Ďakujem
Vám za
pozornosť!**

Podporil: Grant VEGA 2/0245/23